

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาถึงตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา เพื่อให้ได้แนวคิดในการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

1. ความหมายและความสำคัญของคุณธรรม
2. การวัดคุณธรรมและวิธีการสร้างแบบวัดคุณธรรม
3. องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### ความหมายและความสำคัญของคุณธรรม

ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของคำว่า “คุณธรรม” จากหลายแหล่ง ที่สำคัญพอจะกล่าวถึงมีดังต่อไปนี้

คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี (พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2530, หน้า 190) ซึ่งตรงกับพจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 (2531, หน้า 116)

คุณธรรม หมายถึง แบบแผนของการประพฤติปฏิบัติอันเป็นลักษณะที่ทำให้คุณหรือเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ต่อหลักการเป็นส่วนใหญ่ (เผียน ไชยสร, 2533, หน้า 17)

คุณธรรม หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือสภาพจิตใจที่เป็นกุศล และเป็นพื้นฐานของการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมหรือการกระทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองต่อผู้อื่น (วิระ บำรุงรักษ์, 2523, หน้า 131)

คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดีในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์อันเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขยินดี การกระทำที่ดีย่อมมีผลผลิตของความดี คือ ความชื่นชมยกย่อง การเป็นผู้มีคุณธรรม คือการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ดีงาม (ประภาศรี สีหอำไพ, 2535, หน้า 28)

คุณธรรม หมายถึง การกระทำที่ดั่งามทั้งวาจา ใจ เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม และในการกระทำนั้นแยกเป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นส่วนของพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็น และส่วนที่เป็นไปตามจิตหรือความรู้สึกนึกคิดที่สังเกตเห็นไม่ได้ทางตรง เช่น ความเชื่อ และความพอใจที่จะรับหลักความประพฤติที่ดั่งามมาปฏิบัติ (ฉันทนา ไชยจิต อ่างใน วิไล แสงเหมือนขวัญ, 2537, หน้า 8)

คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นความดั่งามที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคลโดยได้ยึดถือปฏิบัติเป็นนิสัย และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดั่งามของบุคคลทั่วไป (ยนต์ ชุ่มจิต, 2526, หน้า 35)

คุณธรรม หมายถึง ความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่ง (กิริติ บุญเจือ, 2534, หน้า 67)

คุณธรรม หมายถึง อุปนิสัยอันดั่งามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน (วสิน อินทสระ, 2518, หน้า 485)

จากการที่บุคคลต่าง ๆ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความหมายของคุณธรรมไว้หลากหลายนั้น พอจะสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งถือเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติเป็นเวลานานจนเกิดเป็นนิสัย อันก่อให้เกิดคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

โกสินทร์ รังสยาพันธ์ (อ่างใน ปราณี ตั้งใจดี, 2540, หน้า 9) ได้รวบรวมข้อความที่ผู้รู้ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรม พอสรุปได้ดังนี้

1. คุณธรรมเป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งคุณธรรมที่เป็นบ่อเกิดของจริยธรรมและเป็นแก่นของค่านิยม
2. คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดั่งามที่ควรปลูกฝังและดำรงรักษา
3. คุณธรรมนั้นผูกพันอยู่กับความสุข คือ คุณธรรมเป็นเหตุให้พบความสุข
4. คุณธรรมเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง จึงควรสร้างสมคุณธรรมเพื่อนำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดี และความเต็มสมบูรณ์ในชีวิต
5. คุณธรรมเป็นสิ่งผูกพันอยู่กับคนดีและความดี และคุณธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในความควบคุมของเรา
6. คุณธรรมเกี่ยวพันอยู่กับความเคยชินของการประพฤติดี ตรงกันข้ามกับกิเลสซึ่งเป็นความเคยชินในการประพฤติชั่ว

7. คุณธรรมก่อให้เกิดคุณธรรมอื่น ๆ คือ เมื่อฝึกคุณธรรมหนึ่งแล้วก็จะเกิดคุณธรรมด้านอื่น ๆ ไปด้วย

### การวัดคุณธรรมและวิธีการสร้างแบบวัดคุณธรรม

#### การวัดคุณธรรม

เนื่องจากคุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ (กิริติ บุญเจือ, 2534, หน้า 84) คุณธรรมจึงมีวิธีการวัดเช่นเดียวกับบุคลิกภาพ ซึ่งเป็นเรื่องที่วัดได้ยากและซับซ้อน แต่นักจิตวิทยาและนักวัดผลได้พยายามหาวิธีการสร้างเครื่องมือที่มีคุณภาพพอที่จะไปกระตุ้น เพื่อวัดให้ได้ตรงตามลักษณะที่ต้องการและได้ข้อมูลเป็นที่น่าเชื่อถือ ซึ่งทวิ ท่อแก้ว และอบรม สันภิบาล (อ้างใน ปรานี คังใจดี, 2540, หน้า 11) ได้กล่าวว่า ถ้าจะให้ผลที่มีความเที่ยงตรงสูง ควรใช้การวัดหลายวิธีประกอบกัน ซึ่งพอสรุปวิธีการที่ใช้วัดโดยทั่ว ๆ ไปได้ 5 วิธี ดังนี้

1. วิธีการสังเกต การสังเกตเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ทุกแขนงตั้งแต่ประสบการณ์อันซับซ้อน เช่น พฤติกรรมของคนเป็นสิ่งที่สังเกตพิจารณาให้ได้เรื่องราวละเอียดถี่ถ้วนได้ยาก เราต้องเลือกสังเกตปฏิกิริยาอันใดอันหนึ่งเป็นคราว ๆ ไป ดังนั้นการสังเกตพฤติกรรมและลักษณะที่บุคคลทั่ว ๆ ไป แสดงออกมีอยู่ 2 แบบ คือการสังเกตแบบควบคุม เป็นการสังเกตการแสดงพฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่จัดไว้โดยเฉพาะ อีกแบบหนึ่ง คือการสังเกตทั่วไปในชีวิตประจำวันที่บุคคลแสดงออก ทั้งสองแบบนี้ต้องมีการบันทึกผลการสังเกต ตรงตามที่เห็นโดยไม่นำความรู้สึกส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องจึงจะได้ผลดี

2. วิธีรายงานตนเอง มี 2 แบบ คือ

2.1 การวิเคราะห์ตนเอง คือ การให้บุคคลประมาณค่าตนเอง แบบวิเคราะห์ตนเองจะเป็นคำถามแบบเลือกตอบ เช่น แบบวัดความสนใจในวิชาชีพต่าง ๆ แบบวัดทัศนคติ เป็นต้น

2.2 การสัมภาษณ์ คือการสนทนาระหว่างบุคคล 2 คน อย่างมีจุดมุ่งหมายโดยที่ผู้สัมภาษณ์เตรียมคำถามมาและจดบันทึกแบบประมาณค่า ผู้ถูกสัมภาษณ์จะไมู้ตัวว่าถูกทดสอบคุณธรรม

3. วิธีที่ใช้การทดสอบเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมาก โดยมีการสร้างแบบทดสอบขึ้นประกอบด้วยคำถามหรือข้อความที่ผู้ทดสอบสร้างขึ้น โดยถือเอาปกติวิสัยของคนทั่วไปเป็นมาตรฐาน หัวข้อคำถามหรือสถานการณ์ที่สร้างขึ้นมักจะเกี่ยวข้องกับผู้ถูกทดสอบหรือสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมที่ทำอยู่เสมอเมื่อตกอยู่ในสภาพนั้น ๆ
4. วิธีการศึกษาความเห็นจากบุคคลอื่น เป็นวิธีการที่ผู้วัด สร้างแบบสอบถามขึ้นเพื่อถามบุคคลอื่นว่ามีความรู้สึกต่อบุคคลนั้นอย่างไร เช่น ครู ผู้ปกครอง เพื่อน เป็นต้น
5. วิธีให้สร้างจินตนาการ เป็นวิธีที่ผู้วัด ได้จัดสิ่งเร้าขึ้นมา ให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตอบสนอง เช่น เล่าเรื่องจากภาพที่นำมาให้ดู

#### วิธีการสร้างแบบวัดคุณธรรม

ในการสร้างแบบวัดคุณธรรม มีหลักการสร้างทำนองเดียวกันกับการสร้างแบบวัดด้านจิตพิสัย ซึ่ง เชิดศักดิ์ โทวาสินธุ์ (2520, หน้า 13) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการสร้างไว้ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายในการวัด การวางแผนในขั้นนี้ เป็นการวางโครงการล่วงหน้าว่าในการวิจัยหรือการสอบวัดนั้น ต้องการวัดตัวแปรใด จะสอบวัดกับใคร วัดเพื่ออะไร หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการวางโครงร่างของการวิจัยก็ได้ กล่าวคือ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะต้องกำหนดขอบเขตของการวัดและอธิบายลักษณะของตัวแปรให้แจ่มชัดว่าพฤติกรรมหรือตัวแปรที่จะวัดนั้นมีองค์ประกอบอย่างไร และจะสร้างนิยามปฏิบัติการได้อย่างไร

2. กำหนดลักษณะของแบบวัดหรือเครื่องมือ การวางแผนในขั้นตอนนี้ เป็นการวางแผนเพื่อกำหนดรูปแบบของเครื่องมือหรือแบบวัดที่จะนำไปใช้วัด หรือเร้าให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา โดยต้องกำหนดให้สอดคล้องกับลักษณะหรือพฤติกรรม และจุดมุ่งหมายของการวิจัยนั้น ๆ ว่าควรใช้แบบวัดประเภทใด จึงจะวัดได้ตามที่มุ่งหวังไว้ ตลอดจนต้องกำหนดขอบเขตของการวัดว่าควรมีจำนวนข้อหรือสเกลมากน้อยเพียงใด จึงจะครอบคลุมและจะใช้วิธีการดำเนินการวัดเช่นไร เป็นการวัดแบบกลุ่มหรือระบุบุคคล จำกัดเวลาหรือไม่จำกัดเวลา

3. การสร้างแบบวัด จากการกำหนดรูปแบบวัดจะทำให้ทราบลักษณะของข้อคำถามว่าจะเป็นไปในลักษณะใด ในการสร้างแบบวัดทางจิตวิทยา ส่วนใหญ่จะมุ่งวัดพฤติกรรมที่แอบแฝงของบุคคล ดังนั้นคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ต้องการวัดจึงควรที่จะผ่านการวิจัยมาแล้วว่า มีลักษณะย่อยอะไรบ้าง หรืออย่างน้อยก็ควรจะมีการพิจารณาว่า มีองค์ประกอบใด ข้อควรทำประการหนึ่งในการสร้างแบบวัดนี้คือ

พึงระลึกว่าตัวข้อความนั้นเป็นแต่เพียงตัวอย่างของพฤติกรรมเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้สร้างแบบวัดยังต้องคำนึงถึงคุณภาพและข้อจำกัดที่จะเกิดขึ้นกับเครื่องมือที่นั้นเสมอ

4. การประเมินคุณภาพเครื่องมือ การสร้างแบบวัดทางจิตวิทยาเป็นการวัดทางอ้อม ลักษณะของแบบวัดจะต้องมีสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่จะนำไปกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมที่ต้องการวัดออกมา และเพื่อให้ได้เครื่องมือที่มีคุณภาพ จำเป็นต้องทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้านต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่จะคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

4.1 ความเที่ยงตรง (Validity) หมายถึง คุณภาพของแบบวัดนั้นสามารถแทนสิ่งเร้าที่ให้แสดงพฤติกรรมตามที่คุณลักษณะ (Trait) นั้นกำหนดให้ตอบสนองหรือไม่

4.2 ความเชื่อมั่น (Reliability) หมายถึง ผลของการวัดนั้นสามารถบอกระดับหรือความเข้มของคุณลักษณะนั้นได้อย่างน่าเชื่อถือเพียงใด มีความคลาดเคลื่อนในการดำเนินการวัดมากน้อยเพียงใด

4.3 ความเป็นปรนัย (Objectivity) หมายความว่า เครื่องมือหรือแบบวัดนั้นมีความชัดเจนในตัวของมันเอง มากน้อยเพียงใด ในการที่จะเป็นสื่อหรือจะเร้าให้แสดงพฤติกรรมได้ตามความต้องการของผู้สร้างแบบวัด ตลอดจนระบบการให้คะแนนหรือสัญลักษณ์ ที่แทนความเข้มคุณลักษณะเป็นที่น่าเชื่อถือและนำไปใช้โดยทั่วไป หรือไม่ในการแปลความหมาย

นอกจากนี้ ผิวน ไชยสร (2533, หน้า 18) ได้สรุปวิธีการสร้างเครื่องมือวัดคุณธรรมไว้ดังนี้

1. กำหนดคุณธรรมที่จะวัด
2. ให้ความหมาย/นิยาม
3. ระบุพฤติกรรมที่สำคัญ
4. คิดหาพฤติกรรมการแสดงออก
5. ให้ผู้เชี่ยวชาญตัดสินพฤติกรรมการแสดงออก
6. คัดเลือกพฤติกรรมแสดงออกที่เป็นตัวแทน
7. จำแนกพฤติกรรมแสดงออกตามวิธีการวัด (โดยการสังเกต - โดยการให้รายงาน )
8. กำหนดสถานการณ์ / เงื่อนไขในการวัด
9. กำหนดเกณฑ์ / ตัวบ่งชี้ในการวัด
10. จัดรูปแบบของเครื่องมือ / คำอธิบายการใช้

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการรายงานตนเอง เป็นเครื่องมือในการวัด และดำเนินการสร้างแบบวัดคุณธรรมตามแนวแบบทดสอบวัดบุคลิกภาพของเอดเวิร์ส (Edwards Personal Preference Schedule : EPPS) โดยอาศัยขั้นตอนและวิธีสร้างของ เจ็ดศักดิ์ โฆวาสินธุ์ และเทียน ไชยสร เป็นแนวทางในการสร้าง

แบบทดสอบวัดบุคลิกภาพของเอดเวิร์ส (Edwards Personal Preference Schedule : EPPS)

แบบทดสอบวัดบุคลิกภาพ EPPS สร้างโดยมุ่งวัดให้เป็นเครื่องมือสำหรับการวิจัยเพื่อใช้งานด้านแนะแนว เป็นเครื่องมือที่ใช้วัดตัวแปรด้านบุคลิกภาพที่เป็นอิสระ ที่สามารถใช้ได้สะดวกและรวดเร็ว ข้อความต่าง ๆ ใน EPPS และตัวแปรต่าง ๆ ที่ข้อความเหล่านั้นมุ่งวัด มีจุดเริ่มต้นมาจากรายชื่อความต้องการที่เสนอโดย เอช เอ เมอร์เรย์ (H.A. Murray) และคนอื่น ๆ และได้กำหนดด้านของบุคลิกภาพใน EPPS สำหรับวัดตัวแปรทางบุคลิกภาพไว้ 15 ด้าน คือ (บุญส่ง นิลแก้ว และ วิไลวรรณ ยามาดี, 2521, หน้า ภาคผนวก; Edwards, 1959, p. 5) 1) ความสำเร็จ (Achievement) 2) การยอมรับนับถือ (Deference) 3) ความเป็นระเบียบ (Order) 4) การแสดงตัว (Exhibition) 5) ความเป็นอิสระ (Autonomy) 6) ความมีมิตรสัมพันธ์ (Affiliation) 7) การเข้าใจผู้อื่น (Intracception) 8) การให้ผู้อื่นเอื้ออาทร (Succorance) 9) ความมีอำนาจ (Dominance) 10) การรู้สำนึก (Abasement) 11) ความมีน้ำใจ (Nurturance) 12) การเปลี่ยนแปลง (Change) 13) ความอดทน (Endurance) 14) ความสนใจเพศตรงข้าม (Heterosexual) 15) การก้าวร้าว (Aggression)

แบบทดสอบ EPPS มีทั้งหมด 225 ข้อ เป็นข้อจริง 210 ข้อ อีก 15 ข้อ เป็นข้อความซ้ำเพื่อวัดความคงที่ในการตอบของผู้ตอบ แต่ละข้อประกอบด้วยข้อย่อย ก และ ข ให้ผู้ตอบเลือกตอบข้อย่อยเพียงข้อเดียวที่เห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับลักษณะของตนมากที่สุด ซึ่งเป็นการตอบแบบบังคับให้เลือก (Force choice format) ซึ่งทำให้ความปรารถนาของสังคมเข้ามาอิทธิพลต่อการตอบน้อยกว่าแบบ “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” อย่างมาก ซึ่งเดิมทีเดิขแบบวัดอีพีพีเอสกำหนดให้ผู้ตอบตอบแบบ “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” ในระยะแรก และข้อความทุกข้อความในแบบวัดจะถูกนำมาพิจารณาเพื่อหาระดับความเป็นที่ปรารถนาของสังคม โดยวิธีจัดอันดับที่เรียกว่า ซัคเซสซีฟ อินเทอร์วัล (Successive Intervals) และได้ค่าประจำข้อที่ลดหลั่น และนำเอาข้อความสองข้อความที่พบว่ามึระดับความเป็นที่ปรารถนาของสังคม ซึ่งพิจารณาจากค่าประจำข้อใกล้เคียงกันมาเข้าคู่กัน ตัวอย่างเช่น

1. ก. ข้าพเจ้าชอบช่วยเหลือเพื่อนเวลาเขาเดือดร้อน  
ข. เวลาข้าพเจ้าทำอะไรข้าพเจ้าจะทำให้ดีที่สุด
2. ก. ข้าพเจ้าชอบไปไหนมาไหนได้ตามที่ข้าพเจ้าต้องการ  
ข. ข้าพเจ้าชอบแบ่งปันสิ่งของกับเพื่อน ๆ

### องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรม

นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไว้ดังนี้

ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2524, หน้า 76) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนไว้ดังนี้

1. บิดามารดา บ้าน หรือสถาบันครอบครัว เป็นแหล่งแรกที่ทำหน้าที่ปลูกฝังและหล่อหลอมตลอดจนถ่ายทอดลักษณะอันทรงคุณธรรมและจริยธรรมแก่สมาชิกในครอบครัวและต้องทำหน้าที่นี้ต่อไป แม้เด็กจะเข้าไปรับการศึกษาอบรมในโรงเรียนระดับต่าง ๆ อยู่แล้วก็ตาม

2. ญาติผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กในครอบครัวเช่นเดียวกัน โดยปรกติเด็กจะเรียนรู้เจตนคติเชิงจริยธรรมจากผู้ใหญ่ด้วยการสังเกตและเลียนแบบมากกว่าที่จะได้จากการฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่โดยตรง หากผู้ใหญ่เป็นผู้มีลักษณะเด่นเป็นที่ยกย่องบูชาแก่เด็กมาก เด็กจะมีแนวโน้มเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่มากขึ้นเท่านั้น

3. เพื่อน ๆ ของเด็ก เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางคุณธรรมและจริยธรรมบางอย่างให้เด็กได้รับรู้ รับผิดชอบปฏิบัติเพื่อให้เกิดพฤติกรรมคล้ายตามเพื่อน ๆ ได้ นอกจากนี้การเรียนรู้เชิงจริยธรรมของเด็กมิใช่มาจากเพื่อน ๆ เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังได้มาจากการได้กระทำกิจกรรมร่วมกัน การเข้าใจกันและกันในระหว่างเด็กวัยเดียวกันเองด้วย ซึ่งเพื่อน ๆ ดังกล่าวนี้นี้ รวมทั้งเพื่อนในโรงเรียนและเพื่อนนอกโรงเรียนด้วย

4. พระสงฆ์หรือผู้นำทางคุณธรรมและจริยธรรมในหมู่บ้านตำบลหรืออำเภอ หรือท้องถิ่นที่เด็กหรือนักเรียนอยู่นั้น เป็นที่เคารพนับถือของผู้ใหญ่ในสังคมนั้น และได้รับมอบหมายให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนด้านคุณธรรมแก่ประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การปฏิบัติศีลปฏิบัติชอบของพระสงฆ์และหรือผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นนั้น จะมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กหรือนักเรียนนักศึกษาในท้องถิ่นนั้นด้วย

5. สื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชน ทุกรูปแบบในปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยมตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน นักเรียน นักศึกษา หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดไปถึงภาพยนตร์ บทเพลง หนังสืออ่าน เป็นทั้งเครื่องปลูกฝังค่านิยมทางคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนทุกวัย และในขณะเดียวกัน ถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจในด้านที่จะช่วยปลูกฝังความมีคุณธรรมที่ดีแก่เด็กและเยาวชนแล้วยังอาจเป็นเครื่องทำลายหรือขวางกั้นการปลูกฝังและหล่อหลอมให้เด็กนักเรียนนักศึกษาให้เป็นผู้มีความดีคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงปรารถนาได้ด้วย

6. โรงเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งรวมถึงการจัดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา การบริหารและการให้บริการต่าง ๆ ในสถานศึกษา การเป็นตัวอย่างอันดีงามของครูอาจารย์ การเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตร การเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับจริยศึกษาโดยเฉพาะ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในสถานศึกษา

วิเชียร พงษ์ประเสริฐ (2527, หน้า 463) ได้เสนอแนะหลักการพัฒนาคุณธรรมแก่เด็กและเยาวชนไว้ว่า ครอบครัวและโรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เพื่อให้ทางโรงเรียนได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวนักเรียนและให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนทุก ๆ ด้าน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นอกจากนี้สื่อมวลชนต่าง ๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ นับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่ถูกต้องแก่เยาวชนในปัจจุบัน

บุญจง เรื่องสะอาด (2537, หน้า 46) ได้เสนอแนะแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษา ดังนี้

1. ครอบครัว สถาบันครอบครัวควรตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตรด้วยความเอาใจใส่และอบอุ่น เด็กควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและการปฏิบัติที่ดีจากครอบครัว

2. การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาต้องเน้นนโยบายนี้เป็นพิเศษโดยถือว่าเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของครูทุกคน โดยผู้สอนจะต้องปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็ก โดยเน้นความดีงามที่จะต้องปฏิบัติจริงอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย และพฤติกรรมของครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรม

3. สถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะวัดซึ่งมีสิ่งแวดล้อมที่สงบ และบางครั้งเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้จริยธรรมได้ดี โดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ควรเพิ่มศักยภาพในการเผยแพร่หลักธรรม โดยเน้นให้พระสงฆ์ได้มีส่วนช่วยเหลือสังคมให้มากขึ้น โดยเฉพาะเด็ก ในการช่วยสอนวิชาจริยธรรมในโรงเรียน

4. สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะวิทยุ โทรทัศน์ให้สละเวลา งบประมาณในการผลิตรายการสำหรับเด็กหรือรายการที่มีเนื้อหาสาระที่มีคุณค่าและประโยชน์ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กเพิ่มมากขึ้น

ชาติชาย กู้กิตติโมครี (2534, หน้า 50-56) ได้อธิบายไว้ว่าการที่บุคคลมีคุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันนั้น มีความเกี่ยวเนื่องมาจาก

1. สถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่จะปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน เด็กสามารถเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ จากครอบครัวข้างภายในครอบครัว ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู สถานภาพของครอบครัว อาชีพครอบครัว ฯลฯ ก็มีบทบาทต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ตัวจักรสำคัญของสถาบันนี้ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นพ่อแม่

2. สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนเป็นแหล่งที่มีบทบาทต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนรองจากสถาบันครอบครัว โดยครูมีความสำคัญกับนักเรียนอย่างมาก เพราะเด็กจะเลื่อมใสศรัทธาผู้ใหญ่ที่มีการศึกษาสูง หรือในกรณีผู้ปกครองมีการศึกษาดำกว่าบุตร เด็กจะมองหาผู้อื่นแทนซึ่งก็มักจะเป็นครู ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนและครูที่มีจริยธรรมสูง รู้จักดูแลและเข้าใจเด็กเท่านั้นที่จะสามารถช่วยพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กได้ นอกจากตัวครูแล้ว สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน และความมีชื่อเสียงของโรงเรียนก็มีส่วนในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมโดยตรงให้แก่เด็กด้วย

3. เพื่อน ทุกคนต้องมีเพื่อน ดังนั้นเพื่อนจึงนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางจริยธรรมบางอย่างได้

4. สถาบันศาสนา สถาบันศาสนามีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก สถาบันศาสนามีอิทธิพลในการควบคุมให้คนปฏิบัติตามแบบแผนจริยธรรม เพราะบางสังคมสถาบันนี้มีความผูกพันใกล้ชิดกับคนในสังคมตั้งแต่เกิดจนตาย การปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมวัดจึงสามารถให้การอบรมโดยอ้อมได้ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้การอบรม

5. สื่อมวลชน สื่อมวลชนประกอบด้วย วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ก็มีบทบาทสำคัญต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์เช่นกัน หน้าที่หลักของสื่อมวลชน คือ 1) สังเกตการณ์และรายงานสภาพแวดล้อม 2) ประสานส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้สัมพันธ์กันเพื่อปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม 3) ถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมไปยังอนุชนรุ่นต่อไป และ 4) ให้ความบันเทิง จากหน้าที่หลัก 4 ประการ จะเห็นว่าสื่อมวลชนมีส่วนในการปลูกฝังค่านิยมทางคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน แต่ถ้าสื่อมวลชนไม่ให้ความสนใจที่จะช่วยปลูกฝังความมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีแก่เด็กและเยาวชนแล้ว อาจเป็นเครื่องทำลายหรือขวางกั้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงามได้ด้วย

6. องค์การสังคมสงเคราะห์และสมาคมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ มีบทบาทสำคัญในทางตรงคือ การส่งเสริมศีลธรรมและกล่อมเกลাজิตใจเยาวชน การอบรมครู และการเผยแพร่ศีลธรรมในสังคม เช่น สมาคมสร้างสรรค์ไทย มูลนิธิดวงประทีป ฯลฯ และทางอ้อม คือ การจัดกิจกรรมที่สนับสนุนคุณลักษณะความเป็นผู้นำ ความเป็นพลเมืองดี และการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น เช่น มูลนิธิเพื่อพัฒนาเด็ก มูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นต้น

7. หน่วยงานของรัฐและเอกชน ในสภาพสังคมปัจจุบันการปิดภาวะหรือความรับผิดชอบการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้ใดผู้หนึ่งคงเป็นไปได้ หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลนอกจากจะต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนแล้ว ก็จะต้องมีส่วนช่วยในการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วย เช่น การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเยาวชนตำบลของกระทรวงมหาดไทย การประกวดมารยาทไทยของธนาคารกรุงเทพ จำกัด เป็นต้น

นอกจากนี้ ฉันทนา จันทร์บรรจง (2541 อ้างใน วิเชียร เกตุสิงห์, 2541, หน้า 18) ได้ทำการวิจัยเพื่อประกอบการพิจารณาจัดทำร่างกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ในประเด็น “การศึกษากับการพัฒนาคุณธรรม” โดยได้สำรวจความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้จำนวนประมาณ 100 คน พบว่า ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวส่วนใหญ่เห็นด้วยกับข้อเสนอที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม 11 ประการ คือ

1. กำหนดให้การสอนจริยศึกษา ศาสนศึกษา เป็นวิชาบังคับ
2. ให้สอดแทรกการสอนในวิชาต่าง ๆ ทุกวิชา
3. เลือกรเนื้อหาคุณธรรม / จริยธรรม ที่เหมาะสม
4. ให้ความสำคัญกับกิจกรรมเสริมสร้างลักษณะนิสัย และจัดการอย่างถูกต้อง ตามทฤษฎี
5. ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี

6. จัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการสอน
  7. จัดโอกาสให้เกิดความสัมพันธ์ที่ระหว่างบุคคล
  8. จัดโอกาสพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่และชุมชนที่เป็นแบบอย่าง
  9. จัดโอกาสสัมผัสธรรมชาติแวดล้อม
  10. จัดโอกาสให้พบเห็นสิ่งที่มีคุณค่า
  11. จัดโอกาสให้แสดงพฤติกรรมที่ดี และเสริมแรงตามหลักจิตวิทยา
- จากคำกล่าวของนักการศึกษา และงานวิจัยข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าองค์ประกอบสำคัญที่มี

อิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมนั้น ได้แก่

1. สิ่งแวดล้อมภายในบ้าน หรือภายในครอบครัว ประกอบด้วย
  - 1.1 การอบรมเลี้ยงดู
  - 1.2 ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว
2. สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน ประกอบด้วย
  - 2.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
  - 2.2 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
  - 2.3 การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียน
3. สิ่งแวดล้อมทางสังคม ประกอบด้วย
  - 3.1 ความสัมพันธ์กับเพื่อน
  - 3.2 การรับข่าวสารจากสื่อมวลชน

ซึ่งจากการศึกษาพบว่าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้ง 3 ด้าน มีดังต่อไปนี้

#### การอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดู คือการที่บิดามารดา หรือผู้ดูแลเด็กปฏิบัติต่อเด็ก และเรียกร้องให้เด็กปฏิบัติต่อตนเองและต่อผู้อื่นไปในทำนองต่าง ๆ ฉะนั้นการอบรมเลี้ยงดูก็คือ การที่ผู้เลี้ยงดูกับเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน อันเป็นทางให้ผู้เลี้ยงดูสามารถให้รางวัลหรือลงโทษการกระทำต่าง ๆ ของเด็กได้ นอกจากนี้เด็กยังมีโอกาสเฝ้าสังเกตลักษณะ และการกระทำต่าง ๆ ของผู้เลี้ยงดู ทำให้เด็กได้เลียนแบบผู้เลี้ยงดูด้วย (ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม, 2520, หน้า 21) ฉะนั้นการอบรมเลี้ยงดูจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ หรือการพัฒนาคุณธรรมให้แก่เด็ก ดังที่ไซมอนด์ (Symonds, 1957, p. 21-23) ได้สรุปอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูต่อบุคลิกภาพของเด็กไว้ดังนี้

1. พ่อแม่ที่ปล่อยปละละเลยบุตร จะทำให้บุตรมีลักษณะเป็นคนก้าวร้าว เจ้าคิดเจ้าแค้น ขอบพุดปด หนีโรงเรียน ลักเล็กขโมยน้อย หยาบคาย

2. พ่อแม่ที่ประคบประหงมเกินไป บุตรจะมีลักษณะเป็นคนเอาแต่ใจตนเอง ไม่ให้ความร่วมมือ ฟุ้งตนเองไม่ได้ ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง

3. พ่อแม่ที่มีอำนาจเหนือบุตร บุตรจะเป็นคนเจ้าระเบียบ สุภาพเรียบร้อยอยู่ในโอวาท สามารถปรับตัวเข้ากับผู้ใหญ่ได้ดี สงบเสงี่ยม ขาดความคิดริเริ่ม

4. พ่อแม่ที่ยอมจำนนต่อบุตร บุตรจะขาดความรับผิดชอบ ไม่อยู่ในโอวาท เห็นแก่ตัว คือทำอะไรตามใจชอบของตนเอง

ซึ่งสอดคล้องกับสมาคมทศเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ (2518, หน้า 83-89) ได้กล่าวถึงบรรยากาศภายในครอบครัว ไว้ดังนี้

1. บรรยากาศของการอบรมเลี้ยงดูแบบเผด็จการ จะมีผลทำให้บุตรขาดความสัมพันธ์กับบิดามารดา บุตรขาดความมั่นคง ปลอดภัย ขาดความอบอุ่น ขาดความคิดริเริ่ม ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ขี้อาย ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ อ่อนน้อม และเชื่อฟังผู้ใหญ่

2. บรรยากาศของการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย จะมีผลทำให้เด็กขาดความรัก ความอบอุ่น มองโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เชื่อว่าไม่มีความยุติธรรม ไม่มีโอกาสเรียนรู้ หรือรับการฝึกฝนให้มีคุณธรรมความดี ขาดความขยัน ขาดระเบียบวินัย ขาดความซื่อสัตย์ และขาดความเสียสละ

3. บรรยากาศของการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จะทำให้เด็กสามารถทำประโยชน์ให้ตนเองและผู้อื่นได้ มีความรับผิดชอบ รู้จักตัดสินใจ รู้จักบังคับตนเองได้

นอกจากนี้ยังได้มีการศึกษาวิจัยถึงผลของการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบต่าง ๆ ต่อการประพฤติปฏิบัติตนของเด็กทั้งในและต่างประเทศดังต่อไปนี้

ไซมอนด์ (Symonds อังโน สมาน กำเนิด, 2520, หน้า 7) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของพ่อแม่ที่แสดงถึงการยอมรับลูกเปรียบเทียบกับการปฏิเสธลูก พบว่า ลูกที่พ่อแม่ให้การยอมรับจะเป็นผู้ที่เพื่อนฝูงรักใคร่และให้การยอมรับเป็นอย่างดี ชอบเข้าสังคม สนใจการทำงาน มีเพื่อนมาก มองโลกในแง่ดี ให้ความร่วมมือกับผู้อื่น ปรับตัวได้ดี มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความเข้าใจตนเองสูง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความอบอุ่นปลอดภัย ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของ เฮิร์ลอค (Hurlock, 1964, p. 661) ที่ว่า พ่อแม่ที่ยอมรับเด็ก คือให้ความรักสนใจ สร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้นในบ้าน และเห็นความสำคัญของเด็ก ผลที่ตามมาก็คือ ทำให้เด็กเป็นคนที่ให้ความร่วมมือ เป็นมิตร ซื่อสัตย์

มีอารมณ์มั่นคง ร่าเริง มีความรับผิดชอบ ระมัดระวังรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวมเท่า ๆ กับของตนเอง มีความตรงไปตรงมา ไว้ใจได้ และสามารถเผชิญกับชีวิตด้วยความมั่นใจ มองตนเองได้อย่างตรงกับความเป็นจริง

สำหรับในประเทศไทย ศิริพร หลิมศิริวงศ์ (2511, หน้า 118-133) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของเด็ก พบว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่มีผลต่อบุคลิกภาพของเด็ก กล่าวคือ เด็กที่พ่อแม่เลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย บุตรจะมีลักษณะก้าวร้าว ชอบพูดปด หนีโรงเรียน ลักเล็กขโมยน้อย ในขณะที่เด็กที่ถูกพ่อแม่ประคบประหงมมากเกินไป จะมีลักษณะไม่ให้ความร่วมมือ ฟุ้งตนเองไม่ได้ ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ในกรณีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนแบบมีอำนาจเหนือบุตร บุตรจะเป็นคนเจ้าระเบียบ สุภาพเรียบร้อย แต่ขาดความคิดริเริ่ม ในขณะที่พ่อแม่ที่ยอมจำนนต่อบุตร บุตรจะขาดความรับผิดชอบ ไม่อยู่ในโอวาท เห็นแก่ตัว คือ มักทำอะไรตามใจชอบ ซึ่งได้มีข้อค้นพบจากการวิจัยที่สอดคล้องกันนี้ เช่น ชูศรี หลักเพชร (2517, หน้า 96) ซึ่งพบว่า เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน เช่นเดียวกับ จรรยา สุวรรณทัต (2528, หน้า 56) ที่ได้สรุปข้อค้นพบจากงานวิจัยหลายเรื่องว่า จริยธรรมของเด็กขึ้นอยู่กับวิธีการอบรมเลี้ยงดู การยกย่องให้รางวัลเมื่อเด็กทำดี เป็นองค์ประกอบสำคัญในการอบรมเลี้ยงดู ซึ่งส่งผลให้เด็กมีลักษณะที่สังคมต้องการมากที่สุด เด็กที่ทำความผิดเพราะขาดตัวแบบที่ดี และขาดแรงเสริมทางกำลังใจ และจากงานวิจัยของมัณฑริ บุญนาค (2513) กฤตยา กฤษฏาวุฒิ (2513) และประณีต สุขอุดม (2514) (อ้างใน วิเชียร เกตุสิงห์, 2541, หน้า 15) พบว่า ถ้าบิดามารดาฝึกลูกให้มีระเบียบวินัยในด้านการกินอยู่ และรักษาข้าวของเครื่องใช้ และฝึกให้ระงับพฤติกรรมก้าวร้าว เด็กจะมีความรับผิดชอบสูง โดยเฉพาะเด็กหญิง ส่วนเด็กชายนั้น ถ้าพ่อแม่หมั่นฝึกให้ประสบผลสำเร็จและมีความคาดหวังสูง จะมีความรับผิดชอบสูงด้วย

สมพงษ์ ศิริพัฒน์ (2517 อ้างใน พิมพ์ใจ คำก้อน, 2539, หน้า 50) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู ความเชื่อมั่นในตนเองและความรู้สึกรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในจังหวัดนครปฐม พบว่า เด็กที่พ่อแม่เข้มงวดมากประชาธิปไตยน้อย และเด็กที่พ่อแม่เข้มงวดมากประชาธิปไตยมาก มีความเชื่อมั่นในตนเองต่ำกว่าเด็กที่พ่อแม่เข้มงวดน้อยประชาธิปไตยน้อย และเด็กที่พ่อแม่เข้มงวดน้อยประชาธิปไตยมาก และยังพบอีกว่า เด็กที่พ่อแม่เข้มงวดน้อยประชาธิปไตยน้อยจะมีความรับผิดชอบน้อยกว่ากลุ่มอื่น

วารินทร์ ม่วงสุวรรณ (2518 อ้างใน สถิต วงศ์สุวรรณ, 2529, หน้า 130) พบว่า วัยรุ่นที่บิดามารดาเลี้ยงดูแบบรักมากจะมีวินัยทางสังคมสูงกว่าวัยรุ่นที่ถูกเลี้ยงดูแบบรักน้อย และวัยรุ่นที่ถูกบิดามารดาควบคุมน้อยมีวินัยทางสังคมมากกว่าวัยรุ่นที่ถูกควบคุมมาก วัยรุ่นที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบรักมากแต่ถูกควบคุมน้อยมีวินัยในตนเองมากที่สุด และแตกต่างจากวัยรุ่นที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบรักน้อยแต่ถูกควบคุมมากอย่างเห็นได้ชัด

วิวาหวัน มูลสถาน (2523, หน้า 41-60) พบว่า การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความมีระเบียบวินัย ส่วนการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย และแบบเข้มงวดมีความสัมพันธ์ทางลบกับความมีวินัยในตัวเองของเด็กวัยรุ่น

อุบลรัตน์ โปธิโกสม (2523, หน้า 39-46) พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบมีเหตุผลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความซื่อสัตย์ ในขณะที่การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยมีความสัมพันธ์ทางลบกับความซื่อสัตย์

โกศล มีคุณ (2524, หน้า 45-62) พบว่า ผู้ที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมากเป็นผู้ที่มีคะแนนความเข้าใจเหตุผลเกี่ยวกับความยุติธรรมสูงกว่าการเลี้ยงดูแบบอื่น ๆ

#### ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

กุลวรรณ วิทยาวงศ์รุจิ (2526 อ้างใน ยิ่งยง ยุทธศักดิ์, 2539, หน้า 36) ได้ให้ความหมายของความสัมพันธ์ในครอบครัวว่า หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อลูก พฤติกรรมที่ลูกปฏิบัติต่อพ่อแม่ และพฤติกรรมที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อกัน ในด้านต่าง ๆ เช่น การพักผ่อนร่วมกันภายในครอบครัว การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจ ความรักความห่วงใยของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ความรักและเคารพของลูกที่มีต่อพ่อแม่ ความกลมเกลียวของพ่อแม่ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสำคัญต่อเด็กมาตั้งแต่เล็กจนโต เพราะเด็กต้องการความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย ความเข้าใจ บรรยากาศที่ดี และความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของเด็กทุกคน ถ้าเด็กได้รับสิ่งเหล่านี้อย่างเต็มที่ เด็กก็จะมีระเบียบวินัยที่ดี มีจิตใจที่คงาม สามารถใช้สติปัญญาได้อย่างเต็มที่ เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคม สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี (พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, 2534, หน้า 65-71) จะเห็นได้ว่าอิทธิพลในเรื่องความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวมีต่อพัฒนาการทุก ๆ ด้าน ลักษณะนิสัย ค่านิยม และการเข้าสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของคณะอนุกรรมการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม (2535, หน้า 48-49) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ ลูก และความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก

และพี่น้อง และสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว จัดเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งต่อการสร้างบรรยากาศในครอบครัวที่เอื้อต่อการพัฒนาการกระทำ พฤติกรรม และจิตใจของเด็ก

บีเฮนส์ (Behrens อ้างใน สถิต วงศ์สวรรค์, 2529, หน้า 122) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับเด็ก เมื่อ ค.ศ. 1954 พบว่า ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างแม่กับเด็กจะทำให้เด็กมีพฤติกรรมในทางที่ดี มีทิศทางที่ถูกต้อง

เบลคัวิน (Baldwin, 1955) และแรดเก (Radke, 1946) (อ้างใน สถิต วงศ์สวรรค์, 2529, หน้า 124) กล่าวว่า อิทธิพลของบรรยากาศในครอบครัว มีผลต่อพฤติกรรมของเด็กมาก บ้านที่มีบรรยากาศในครอบครัวในทางที่ไม่ดีจะทำให้เด็กปรับตัวเข้ากับสังคมไม่ได้ มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ได้แก่ มีพฤติกรรมก้าวร้าว ขอมตกเป็นเหยื่อล่าง มีความรู้สึกไม่ปลอดภัย หวั่นไหว เป็นโรคประสาทคือร้อน ชอบขัดแย้ง ไม่ร่วมมือ มองคนในแง่ร้าย ชอบอิจฉา ไม่สนใจใคร เกรง เข้ากับใครไม่ได้ ส่วนครอบครัวที่มีบรรยากาศที่ดีระหว่างแม่กับลูก จะทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ดี คือ ปรับตัวได้ดี รู้จักพึ่งพาในสิ่งที่จำเป็น รู้จักร่วมมือ เป็นตัวของตัวเอง มองโลกในแง่ที่ดี มีความมั่นคงทางจิตใจ มั่นใจในตัวเอง และรู้จักรับผิดชอบ เป็นต้น

พัชรา พันธุ์พัฒนกุล (2527 อ้างใน ยิ่งยง ยุทธศักดิ์, 2539, หน้า 42-43) ได้ศึกษาความสำนึกในบทบาทตนเอง และสัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กวัยรุ่นในจังหวัดพะเยา และกรุงเทพมหานคร พบว่า เด็กที่สัมพันธภาพในครอบครัวดี จะมีความสำนึกในบทบาทตนเองแต่ละด้านดีกว่าเด็กที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่ดีในทุกด้าน คือ ด้านบทบาทต่อตนเอง บทบาทต่อครอบครัว บทบาทต่อสังคม ทั้งนี้เพราะเด็กที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวดีจะได้รับการอบรมสั่งสอน และความอบอุ่นจากครอบครัวอย่างมาก ทำให้เด็กได้รับรู้รูปแบบพฤติกรรมที่เหมาะสมในการปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้

แต่ถ้าเด็กมีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่ดี เด็กก็จะเกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับสังคมได้ ดังที่ พิศมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (2510 อ้างใน ยิ่งยง ยุทธศักดิ์, 2539, หน้า 43) ได้ศึกษาเปรียบเทียบสัมพันธภาพในครอบครัวระหว่างเด็กที่กระทำผิดและไม่กระทำผิดกฎหมาย ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่กระทำผิดกฎหมายรู้สึกว่าคุณค่าได้รับความรักไม่เท่าเทียมพี่น้อง และบิดาให้ความสนใจน้อยกว่าเด็กที่ไม่กระทำผิด บรรยากาศในครอบครัวของเด็กที่กระทำผิดจะเคร่งเครียด บิดามารดาทะเลาะวิวาทกันมากกว่าครอบครัวของเด็กที่ไม่กระทำผิด

ยั้งยง ยูทซัคคี (2539, หน้า 60-121) ได้ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กที่มีลักษณะครอบครัวและสัมพันธภาพในครอบครัวต่างกัน กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในเขตอำเภอปากเกร็ดและอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี พบว่า เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพดี มีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์มากกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพไม่ดี

จากเอกสารและงานวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กมาก โดยเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพดี จะมีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์มากกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีสัมพันธภาพไม่ดี และแม้ว่าเด็กจะอยู่ในครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่พร้อม แต่ถ้าสมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน พ่อแม่ทะเลาะวิวาทกันเสมอ พี่น้องขาดความเข้าใจกัน เด็กที่อยู่ในครอบครัวนั้นก็จะเกิดความเครียด และเกิดปัญหาทางพฤติกรรมได้ไม่น้อยไปกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวแตกแยก (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และงามตา วณิชทานนท์, 2536 อ้างใน ยั้งยง ยูทซัคคี, 2539, หน้า 44)

#### การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

เจตนารมณ์ในการจัดการศึกษาทุกหลักสูตรในทุกระดับการศึกษา คือ การสร้างคุณภาพของพลเมืองของประเทศ พลเมืองที่มีคุณภาพจะต้องได้รับการศึกษาทั้งด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านวิชาการ และวิชาชีพอย่างสมบูรณ์ ผู้ที่มีความรู้ทักษะและประสบการณ์ทางด้านวิชาการและอาชีพ จะต้องมีความรู้คุณธรรมจริยธรรมด้วยจึงจะดำรงตน และดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่น และเจริญก้าวหน้า สามารถรักษาความมั่นคงและทำความเจริญให้แก่ประเทศชาติได้ ในการศึกษาหรือการเรียนการสอนทุกชั้นทุกระดับการศึกษาในสถานศึกษาจึงต้องมีการจัดการเรียนการสอนจริยศึกษา และต้องมีการสอดแทรกจริยศึกษาลงในทุกวิชาด้วย (ชำเลื่อง วุฒิจันทร์, 2524, หน้า 155) โดยในการจัดการเรียนการสอนจริยศึกษาในแนวคิดและจุดมุ่งหมายทางการศึกษานั้น ครูควรเปลี่ยนบทบาทจากการใช้วิธีการบรรยาย การดักเตือน แนะนำสั่งสอน ซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย เคยชินไม่น่าสนใจ เป็นการจัดกิจกรรมการสอนประเภทต่าง ๆ ขึ้นแทน เพื่อให้ลักษณะของเนื้อหาทางด้านจริยธรรมง่ายขึ้นต่อความเข้าใจ นักเรียนได้มีบทบาทในการแสดงออก การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทุกชั้นตอน เสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ความสนุกสนานและเพลิดเพลิน กิจกรรมการสอนจะช่วยให้นักเรียนได้รับสาระความรู้ ความคิดเจตคติอย่างพอใจ ให้การยอมรับคุณธรรมต่าง ๆ อย่างถูกต้อง อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนได้มีพฤติกรรมแสดงออกตามจุดมุ่งหมายที่การศึกษาและสังคมได้คาดหวังไว้ (สมพงษ์ จิตระดับ, 2530, หน้า 47) ซึ่ง ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524, หน้า 140) ได้กล่าวถึง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจรรยาวิชาไว้ว่า การสอนจรรยาวิชาต้องการให้ผู้เรียนได้นำความรู้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้การสอนได้ผลอย่างจริงจัง ควรคำนึงถึงเนื้อหาและตัวอย่างให้เหมาะกับวัย การใช้สื่อการสอนประเภทต่าง ๆ เช่น รูปภาพ การเล่านิทานที่มีคติเตือนใจ หรือการให้นักเรียนทำกิจกรรมที่ส่งเสริมจรรยาธรรมร่วมกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการสอนจรรยาวิชาควรมีหลักเบื้องต้นในการสอนดังนี้

1. การสอนควรเน้นเรื่องคุณธรรมและจรรยาธรรมในลักษณะบวก
2. จุดประสงค์สำคัญในการสอนจรรยาวิชา คือ ความเป็นผู้ปฏิบัติดีของผู้เรียน
3. จัดประสบการณ์ทางการเรียนรู้ให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับพัฒนาการทางสรีรวิทยา ด้านจิตวิทยา และทางด้านสังคมวิทยาของนักเรียน
4. บทเรียนที่จะสอนนักเรียนนั้นควรคำนึงถึงความสนใจ ความต้องการ ความสามารถ และภูมิหลังของนักเรียนอยู่เสมอ
5. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในบทเรียนหรือมีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน มีโอกาสแสดงความคิดเห็น
6. จุดประสงค์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจรรยาวิชา ควรสัมพันธ์กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน
7. ให้นักเรียนรู้จักสรุปแนวคิดรวบยอดของเนื้อหา หัวข้อจรรยาธรรม และสามารถนำไปใช้กับประสบการณ์ใหม่ในด้านต่าง ๆ ของชีวิตประจำวันได้
8. กิจกรรมการสอนและการเรียนควรมีหลาย ๆ อย่างแตกต่างกันไป เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของนักเรียนที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ยังมีผู้ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมจรรยาธรรมของเด็ก ไว้ดังนี้

รัตนา บำรุงญาติ (2532, หน้า 48-56) ได้ศึกษาผลของการพัฒนาจรรยาธรรมด้านความเอื้อเฟื้อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยการใช้หุ่นมือ การเล่านิทาน และการใช้แถบเสียงนิทานพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยวิธีดังกล่าว มีพัฒนาการทางจรรยาธรรมด้านความเอื้อเฟื้อสูงกว่าก่อนการทดลอง โดยพบว่าการใช้วิธีสอนแต่ละอย่างจะให้ผลแตกต่างกันไป ยกเว้นการเล่านิทานกับการใช้แถบเสียงให้ผลเหมือนกัน และกลุ่มที่ทดลองสอนโดยวิธีดังกล่าวก็ยังมีพัฒนาการทางจรรยาธรรมด้านความเอื้อเฟื้อสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนโดยวิธีปกติ

ดวงจันทร์ หนูทอง (2533, หน้า 78-81) พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนแห่งวัดมณีเจริญ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้รับการสอนโดยใช้แม่แบบหนังตะลุง ทำให้นักเรียนมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความรับผิดชอบสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ

ประทีน ศรีเงิน (2534 อ้างใน วิเชียร เกตุสิงห์, 2541, หน้า 16-17) ได้ศึกษาโดยใช้บทบาทสมมุติเปรียบเทียบกับการสอนตามปกติ กับการพัฒนาทัศนคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติมีการพัฒนาทัศนคติเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมศิริ ปลื้มจิตต์ (2534, หน้า 75-77) ที่พบว่าเมื่อสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ เปรียบเทียบกับการสอนปกติแล้ว กลุ่มที่ถูกสอนโดยใช้บทบาทสมมุติมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม สูงกว่ากลุ่มที่สอนตามวิธีปกติ เช่นเดียวกับการวิจัยของ รุ่งรัตน์ ไกรทอง (2537, หน้า 70-72) ที่ใช้บทบาทสมมุติในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความเอื้อเฟื้อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี พบว่า กลุ่มที่ได้รับการใช้บทบาทสมมุติมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความเอื้อเฟื้อสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติ

พวงพยอม ชิตทอง (2536, หน้า 33-36) ได้ศึกษาผลของการใช้สถานการณ์จำลองที่มีต่อการประหยัดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ที่อยู่ในกลุ่มมีความประหยัดในระดับต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ที่ 25 ของกลุ่ม (รวม 16 คน) พบว่ากลุ่มที่สอนโดยใช้สถานการณ์จำลองมีการประหยัดสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามแบบปกติ

ชไมพร เพ็ญเทพ (2537, หน้า 45-51) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบความมีวินัยทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้เกมจากโทรทัศน์กับการสอนปกติ ผลปรากฏว่า กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยใช้เกมจากโทรทัศน์ มีวินัยทางสังคมสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติ

ศิริวรรณ ลীগิจเจริญผล (2538, หน้า 53-62) ได้ศึกษาผลของการใช้ตัวแบบเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยใช้ตัวแบบที่เป็นหุ่นมือ ตัวแบบที่เป็นแถบเสียงนิทานและการสอนแบบปกติ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการทดลองโดยใช้ตัวแบบที่เป็นหุ่นมือ ตัวแบบที่เป็นแถบเสียงนิทานและการสอนแบบปกติ มีพัฒนาการทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตแตกต่างกัน โดยพบว่าการใช้ตัวแบบที่เป็นหุ่นมือ การใช้ตัวแบบที่เป็นแถบเสียงนิทาน แตกต่างกับการสอนแบบปกติ ส่วนการใช้ตัวแบบที่เป็นหุ่นมือและการใช้ตัวแบบที่เป็นแถบเสียงนิทานไม่แตกต่างกัน

### กิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนแต่ละคนได้เข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วยตนเองอันเกิดจากความสนใจ ความสนใจ ความสามารถเฉพาะของแต่ละบุคคล กิจกรรมในลักษณะนี้นักเรียนจะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยมีครูคอยให้คำแนะนำ และช่วยเหลือในบางครั้ง คุณประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีอยู่มากมายในการเสริมสร้างลักษณะนิสัยให้แก่นักเรียน เช่น การเสียสละ การบังคับตนเอง ความมีระเบียบวินัย การรู้จักหน้าที่ของตนเอง การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ การสร้างสัมพันธ์อันดี การมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมทั้งก่อให้เกิดความรักสามัคคีในโรงเรียน ฯลฯ (สมพงษ์ จิตระดับ, 2530, หน้า 176) ดังนั้นกิจกรรมด้านจริยศึกษานั้น ควรเป็นกิจกรรมที่จัดอยู่ทั้งในแง่ศิลปะ วัฒนธรรม พิธีกรรมทางศาสนา และการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม และบ้านเมือง รวมไปถึงกิจกรรมที่จัดเป็นระเบียบ เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมด้านจริยศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาได้ใช้วิธีการจัดกิจกรรมในการเสริมสร้างความรู้ความคิด และเจตคติด้านจริยศึกษาให้แก่ นักเรียน และเพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาตัวเองทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม สามารถปรับปรุงตัวเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (ชำเลื่อง วุฒิจันทร์, 2524, หน้า 172)

### การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียน

บรรยากาศภายในโรงเรียน คือ การจัดสิ่งแวดล้อมภายในบริเวณโรงเรียน อาคารเรียนและห้องเรียน ให้เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่ง สมพงษ์ จิตระดับ (2530, หน้า 163-165) กล่าวว่า การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนภายในโรงเรียนอย่างมาก เพราะเด็กจะใช้เวลาอยู่ภายในโรงเรียนนานพอสมควร การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมกระทำไม่ได้ไม่ยากแต่ผลที่ออกมาคุ้มค่าอย่างมากนั่นคือ เพียงแต่จัดสภาพโรงเรียนให้มีความสะอาดเรียบร้อย มีระเบียบวินัยอยู่เสมอ มีการติดคำขวัญ มีการจัดห้องที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สร้างขึ้นมาแล้วจะทำให้เด็กรับเอาค่านิยมที่ดี โดยที่เด็กจะดูดซึม และรับเอาไปโดยที่เด็กไม่ทันได้รู้ตัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524, หน้า 100) ที่ว่าสถานศึกษาเป็นสถานที่อบรมกล่อมเกลานักเรียนให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมดี เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพดีของสังคมและประเทศชาติ ดังนั้น สิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาจึงเป็นสิ่งที่มิอาจขาดต่อการฝึกหัดอบรม กล่อมเกล่า ส่งเสริม และปลูกฝังให้เด็กและนักเรียนมีคุณลักษณะตามที่สังคมและประเทศชาติต้องการ สถานศึกษาจึงมีหน้าที่ที่จะต้องจัดและพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ

ภายในให้เอื้ออำนวยต่อการจัดจรรยาศึกษาให้บังเกิดผลตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาของชาติอยู่เสมอ โดยการทำให้นักเรียนได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น อาคารสถานที่ต่าง ๆ สวยงาม สะอาดปลอดภัย ซึ่งเป็นการฝึกและส่งเสริมความมีระเบียบวินัย ความสำนึกในหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ ความเป็นผู้มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรของชาติไปในตัว นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ในสถานศึกษา ก็อยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างของนักเรียนทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมอีกด้วย

ฉะนั้นจึงถือได้ว่าบรรยากาศภายในโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วยเช่นกัน

#### ความสัมพันธ์กับเพื่อน

ความสัมพันธ์ของเพื่อนร่วมกลุ่มมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์มาตั้งแต่เด็ก เพราะเด็กจะเลือกคบเพื่อนที่มีลักษณะคล้ายกับตน หรือคนที่อยู่ใกล้ชิดกับเขา และเมื่อเขาโตขึ้น เขาจะได้รับอิทธิพลเพิ่มมากขึ้น เพราะเขาจะให้ความสำคัญกับเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ และเขาจะกระทำทุกอย่างให้เพื่อนชมและยอมรับเขา (พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2534, หน้า 152-153) ซึ่ง โกสล มีคุณ (2524, หน้า 29) ได้กล่าวไว้ว่า ในอิทธิพลของตัวแบบที่ทำให้เกิดการยอมรับและคล้อยตาม เพื่อนนับเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อตัวเด็กมาก ยิ่งเป็นเพื่อนที่ใกล้ชิด ที่เด็กรักชอบพอ หรือนับถือซึ่งกันและกันอยู่ จะมีอิทธิพลต่อตัวเด็กมาก และจากสาระสำคัญของทฤษฎีพัฒนาจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget อ้างใน โกสล มีคุณ, 2524, หน้า 29) ได้เน้นที่ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนแบบเสมอกัน (equalitarian peer interaction) ว่าเป็นแหล่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความรู้และระดับจริยธรรม ซึ่งโคลเบอร์ก (Kohlberg อ้างใน โกสล มีคุณ, 2524, หน้า 29) ก็ได้ยืนยันเช่นเดียวกัน โดยเขากล่าวว่าการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนจะมีผลต่อระดับจริยธรรม เด็กที่ได้ร่วมสังคมกันจะมีความก้าวหน้ากว่าเด็กที่แยกเดี่ยวออกจากเพื่อน ทั้งนี้เพราะการที่เด็กได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้อภิปรายโต้แย้งกันกับเพื่อนจะทำให้เขาได้รับความคิดเห็นและทัศนะใหม่ ๆ ต่างไปจากที่ตนมีอยู่ ถ้าเขาได้พิจารณาเปรียบเทียบกับความรู้เดิมที่เขา มีอยู่ และสามารถปรับให้เข้ากันได้ เขาก็จะมีโครงสร้างของความรู้และเหตุผลใหม่ขึ้นมา จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ถ้าเพื่อนสนิทที่เขาเลือกคบเป็นคนเช่นไร ตัวเขาก็จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ถึงแม้ว่าตอนแรกจะไม่เป็นเช่นนั้น แต่จะมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับพวกเพื่อน ๆ ได้ ตัวเขาเองจะพยายามทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งถ้าเพื่อนสนิทเป็นคนดีก็จะ

นำไปในทางที่ดีด้วย ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล (สลิลา แสงมณี, 2539, หน้า 35) ดังนั้นการคบเพื่อนก็น่าจะจัดได้ว่ามีผลต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของเด็ก

### การรับข่าวสารจากสื่อมวลชน

สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างยิ่งในสังคมไทย เนื่องจากเครือข่ายการสื่อสารที่ทันสมัยในปัจจุบัน ทำให้สื่อประเภทต่าง ๆ สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ หรือสื่อประเภทอื่น ๆ เมื่อมองในแง่ตัวเด็กก็จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันเด็กได้รับอิทธิพลจากสื่อต่าง ๆ ค่อนข้างมาก เพราะในแต่ละวันเด็กได้ใช้เวลาไปไม่น้อยกับสื่อต่าง ๆ เช่น ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ อ่านหนังสือพิมพ์ นิทาน และการ์ตูน เป็นต้น ยิ่งในสภาพสังคมปัจจุบันที่พ่อแม่มีเวลาให้กับลูกน้อยลง ก็ยิ่งทำให้สื่อต่าง ๆ มีโอกาสเข้าถึงเด็กได้มากขึ้น (คณะกรรมการศึกษาบทบาทสื่อมวลชนในการพัฒนาเด็ก, 2535, หน้า 1) และจากรายงานการสัมมนา เรื่อง อิทธิพลของสื่อสารมวลชนต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนไทย ของคณะกรรมการการเยาวชน สตรีและผู้สูงอายุ สภาผู้แทนราษฎร (2539, หน้า 2) ได้สรุปถึงอิทธิพลของสื่อสารมวลชนต่อผู้รับสาร ว่าสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลต่อผู้รับสื่อ ทั้งที่เกิดผลต่อเด็กและเยาวชนโดยตรงและผ่านผู้ใหญ่ที่รับสื่อแล้วมีผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะเรื่องเพศ ความรุนแรง และการครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่หลายนั้น สื่อมีอิทธิพลทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท มีการเสนอข่าวสารที่เป็นการข่มขู่ และการข่มขืนเด็กและเยาวชนมากขึ้น การทารุณ การลอกเลียนแบบการแต่งกาย การเตร็ดเตร่ตามศูนย์การค้า การเที่ยวผับ การมีค่านิยมผิด ๆ เกี่ยวกับการนิยมประพาศเป็นเพศที่ไม่ใช่เพศของตน การใช้ภาษาวิบัติ เป็นต้น

ซึ่งบทบาทของสื่อแต่ละชนิดมีอิทธิพลต่อผู้รับสารแตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของสื่อแต่ละประเภท ดังนี้ (สุกัญญา ตีระวนิช และนันทริการ คุ่มไพโรจน์, 2528, หน้า 6-9)

1. หนังสือ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องสะท้อนของสังคม เมื่อเด็กอ่านหนังสือย่อมจะได้เรียนรู้ถึงแบบอย่างและบรรทัดฐานของสังคมที่หนังสือนั้น ๆ สะท้อนรูปแบบให้เห็นการกระทำ ข้อควรประพาศ ข้อห้ามปฏิบัติ กฎเกณฑ์ ศีลธรรม จรรยา มารยาท รวมไปถึงแบบแผนการปกครอง กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมนั้น ๆ กำหนดขึ้น เด็กจะค่อยเรียนรู้ เลียนแบบและสะสมไปที่ละเล็กละน้อยเรื่อย ๆ ไป จนกระทั่งยึดเป็นแนวปฏิบัติเมื่อเขาเจริญวัยขึ้น ดังนั้นหนังสือที่เด็กอ่าน จึงเป็นตัวกำหนดทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่งทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการปูพื้นฐานแนวความคิด และ

ค่านิยมต่าง ๆ ให้แก่เด็กโดยเฉพาะในวัยเด็ก 10-14 ปี อันเป็นวัยเริ่มต้นที่รับรู้และรับสิ่งแวดล้อมได้รวดเร็ว

2. วิทยุและโทรทัศน์ เป็นสื่อประเภทกระจายเสียงที่มีสมรรถภาพสูงในด้านความรวดเร็วไปถึงผู้ฟัง ผู้ชมได้ทุกหนทุกแห่ง โดยไม่จำเป็นต้องอ่านหนังสือออกจึงได้รับความนิยมสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรทัศน์ เป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลสูงมากกว่าสื่อชนิดอื่น ๆ เพราะเห็นได้ทั้งภาพได้ยินทั้งเสียง สามารถดึงดูดความสนใจของเด็กได้มากที่สุด ซึ่งได้มีผู้ทำการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กกันมาก เป็นต้นว่า

นันทวัน สุชาโต (2520 อ้างใน สุกัญญา ศิระวานิช และนันทริการ คุ่มไพโรจน์, 2528, หน้า 11) ได้ศึกษาอิทธิพลของการดูภาพยนตร์ที่รุนแรงทางโทรทัศน์กับทัศนคติในเชิงก้าวร้าวของเด็กจากครอบครัวต่างฐานะเศรษฐกิจ สังคม และจากครอบครัวที่พ่อแม่ควบคุมการดูโทรทัศน์ต่างระดับกันพบว่า เด็ก ๆ ที่ดูรายการรุนแรงทางโทรทัศน์บ่อยครั้งจะมีความสัมพันธ์อย่างมากกับการแสดงออกในการยอมรับ และ/หรือใช้วิธีการรุนแรงในการแก้ปัญหาหรือเคยมีประสบการณ์ในการต่อสู้ใช้กำลังมาก่อน ระดับของผลกระทบนี้จะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมของเด็ก

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชนกับการศึกษา วิระพันธ์์ สวัสดิ์ (2524 อ้างใน วิเชียร เกตุสิงห์, 2541, หน้า 17) ได้ศึกษาประสิทธิภาพของรายการวิทยุที่มีต่อการศึกษานอกโรงเรียน พบว่า รายการวิทยุนอกจากจะให้ความรู้และบันเทิงแล้ว ยังให้ความคิด คติธรรมอีกด้วย ในขณะที่ ธีระ ชัยยุทธขรรยง (2521 อ้างใน วิเชียร เกตุสิงห์, 2541, หน้า 17) พบว่า การที่เด็กติดโทรทัศน์ อาจทำให้เด็กก้าวร้าว ก่ออาชญากรรม การเรียนบกพร่อง เป็นคนเห็นแก่ตัว เป็นต้น

จากงานวิจัยรวมทั้งข้อสังเกตจากประสบการณ์ของผู้ทำงานใกล้ชิดกับเด็ก สะท้อนให้เห็นว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลทั้งที่เป็นคุณและโทษต่อเด็ก เพราะอิทธิพลของสื่อมวลชนมีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ ความคิดเห็น ค่านิยม เจตคติ ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็ก และนับวันสื่อมวลชนก็ยิ่งทวีความสำคัญในการเป็นสถาบันสังคมที่มีบทบาทถ่ายทอดค่านิยม เจตคติต่าง ๆ ให้แก่เด็กและคนในสังคมมากขึ้น

### งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน 2 เรื่องด้วยกัน คือ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือแบบบังคับเลือก (Force Choice Format) และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

#### งานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือแบบบังคับเลือก (Force Choice Format)

นิตยา มีชัย (2530) ได้สร้างเครื่องมือวัดคุณลักษณะของครูพลศึกษา ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ คือ การมีน้ำใจนักกีฬา การมีระเบียบวินัย อดทนและความมุมานะ ได้แก่ การเป็นผู้นำ การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักสุขลักษณะ และการมีมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งมีข้อคำถามทั้งหมด 36 ข้อ หรือ 72 ข้อความ พบว่า เครื่องมือนี้มีความเที่ยงตรงตามสภาพอยู่ระหว่าง .31 ถึง .48 และความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง .70 ถึง .84

รัตนา สาคร (2530) ได้สร้างเครื่องมือวัดคุณลักษณะเด่นของนักเทคนิคการแพทย์ได้สรุปคุณลักษณะเด่นของนักเทคนิคการแพทย์ไว้ 7 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความกระตือรือร้น ความมีเหตุผล ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมีปฏิภาณไหวพริบ ความมีจรรยาบรรณในวิชาชีพเทคนิคการแพทย์ และความละเอียดรอบคอบ เครื่องมือมีความเที่ยงตรงตามสภาพอยู่ระหว่าง .003 ถึง .377 และมีความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง .465 ถึง .674

ประยูทธ ละม้ายแข (2532) ได้วิจัยเรื่อง การสร้างเครื่องมือวัดคุณลักษณะของศึกษานิเทศก์อำเภอ ได้สรุปคุณลักษณะของศึกษานิเทศก์อำเภอและคุณลักษณะของครู ไว้ 10 ด้าน คือ ความคิดสร้างสรรค์ ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความมีเหตุผล ความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำ ความอดทน และความเมตตา กรุณา โดย 7 ด้านแรกเป็นคุณลักษณะเด่นของศึกษานิเทศก์อำเภอ เครื่องมือมีความเที่ยงตรงตามสภาพอยู่ระหว่าง .123 ถึง .423 และมีความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง .553 ถึง .715

ธีรวิมล บำรุงจิตร (2532) ได้สร้างเครื่องมือวัดความสนใจในวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 6 สาขาวิชา คือ ช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม คหกรรม ศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรม โดยในแต่ละสาขาวิชา ประกอบด้วยเนื้อหา 4 ด้าน คือ ด้านอาชีพ วิชาเรียน กิจกรรมที่จัดให้ และงานที่ทำในเวลาว่าง เครื่องมือมีความเที่ยงตรงตามสภาพทดสอบด้วย t-test ปรากฏว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0005 ทุกสาขาวิชาอาชีพ และความเชื่อมั่นทุกสาขามีค่าอยู่ระหว่าง .5454 ถึง .7640

วิฑูรย์ วังตาล (2536) ได้วิจัยเรื่องการประเมินสมรรถวิสัยของนักวิชาการศึกษาประจำสำนักงานศึกษาธิการอำเภอในเขตการศึกษา 8 โดยได้สร้างแบบประเมินสมรรถวิสัยของนักวิชาการศึกษาประจำสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ 4 ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะเชิงวิชาการ ด้านคุณลักษณะเชิงปฏิบัติงาน ด้านบุคลิกภาพ และด้านเจตคติต่อวิชาชีพ ในส่วนของแบบประเมินด้านบุคลิกภาพ ผู้วิจัยได้สร้างตามแบบบังคับให้เลือกตอบ พบว่า มีความเที่ยงตรงตามสภาพอยู่ระหว่าง .0791 ถึง .7651 และความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง .5033 ถึง .9562

มานิตย์ ชัยอินทร์ (2538) ได้สร้างแบบสำรวจความสนใจในอาชีพตามทฤษฎีของฮอลแลนด์ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งแบ่งเป็น 4 หมวด คือ หมวดกิจกรรม หมวดความสามารถ หมวดอาชีพ และหมวดประเมินทักษะความสามารถ โดยแต่ละหมวดจะเป็นข้อคำถามที่เกี่ยวกับกลุ่มอาชีพ 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาชีพประเภทงานช่างฝีมือและงานกลางแจ้ง กลุ่มอาชีพประเภทงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กลุ่มอาชีพประเภทงานศิลปะดนตรีและวรรณกรรม กลุ่มอาชีพประเภทงานบริการการศึกษาและสังคม กลุ่มอาชีพประเภทงานจัดการและค้าขาย กลุ่มอาชีพประเภทงานสำนักงานและเสมียน พบว่า ค่าความเที่ยงตรงตามเกณฑ์ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง .5030 ถึง .8146 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความเชื่อมั่นมีค่าอยู่ระหว่าง .6512 ถึง .8821

จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นว่า การสร้างเครื่องมือแบบบังคับเลือก (Force Choice Format) นำมาใช้ในการวัดบุคลิกภาพเป็นส่วนใหญ่ และหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยการหาค่าความเที่ยงตรงตามสภาพ และความเชื่อมั่นของเครื่องมือ แต่สำหรับงานวิจัยครั้งนี้แบบวัดคุณธรรมไม่มีการหาค่าความเที่ยงตรงตามสภาพ เนื่องจากการวัดคุณธรรมเป็นการวัดทางจิตภาพ ไม่สามารถจำแนกก่อนการวัดได้อย่างชัดเจนว่าบุคคลใดมีหรือไม่มีคุณธรรม

#### งานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

สมพิศ โฉมงาม (2534, หน้า 52-82) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมภายในบ้านกับบุคลิกภาพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีสิ่งแวดล้อม 5 ด้าน คือ การอบรมเลี้ยงดู ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การปฏิบัติตนของผู้ปกครอง การส่งเสริมสนับสนุนของผู้ปกครอง และความคาดหวังและการยอมรับ ส่วนบุคลิกภาพที่ศึกษามี 10 ลักษณะ คือ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความประหยัด ความขยันอดทน ความเมตตากรุณา การพึ่งตนเอง และความใฝ่ก้าวหน้า ผลการวิจัยพบว่า สิ่งแวดล้อมภายในบ้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับบุคลิกภาพทั้งหมด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05

สิ่งแวดล้อมภายในบ้านด้านความคาดหวังและการยอมรับ และการอบรมเลี้ยงดู ร่วมกันพยากรณ์บุคลิกภาพความซื่อสัตย์ ด้วยค่า  $R^2 = .1232$  ความคาดหวังและการยอมรับ การปฏิบัติตนของผู้ปกครอง และการอบรมเลี้ยงดูร่วมกันพยากรณ์บุคลิกภาพความมีระเบียบวินัย ด้วยค่า  $R^2 = .1217$  ความคาดหวังและการยอมรับ และการอบรมเลี้ยงดูร่วมกันพยากรณ์บุคลิกภาพความเสียสละ ด้วยค่า  $R^2 = .0702$  การอบรมเลี้ยงดู และความคาดหวังและการยอมรับร่วมกันพยากรณ์บุคลิกภาพความประหยัด ด้วยค่า  $R^2 = .0557$  ความคาดหวังและการยอมรับ และการปฏิบัติตนของผู้ปกครองร่วมกันพยากรณ์บุคลิกภาพความขยันอดทน ด้วยค่า  $R^2 = .0952$  ความคาดหวังและการยอมรับ การปฏิบัติตนของผู้ปกครอง และการส่งเสริมสนับสนุนของผู้ปกครองร่วมกันพยากรณ์บุคลิกภาพความเมตตากรุณา ด้วยค่า  $R^2 = .0974$

ชิตกมล สังข์ทอง (2535 อ้างใน พิมพ์ใจ คำก่อน, 2539, หน้า 53) ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อวินัยในตนเองของวัยรุ่น พบว่า ตัวทำนายที่มีอิทธิพล 4 ตัวแปรคือ วินัยในตนเองของบิดา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การอบรมเลี้ยงดู และระดับการศึกษาของบิดา สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของวินัยในตนเองได้ร้อยละ 49.67

พิมพ์ใจ คำก่อน (2539, หน้า 79-81) ได้สร้างและพัฒนาเครื่องมือสำหรับประเมินวิถีประชาธิปไตย และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีประชาธิปไตยกับสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน โรงเรียน และสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยแบบประเมินวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่สร้างขึ้นเป็นแบบประเมินพฤติกรรมบ่งชี้วิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียน ซึ่งเป็นแบบประเมินตนเองชนิดการจัดอันดับคุณภาพ 3 ด้าน คือ ด้านการระชมรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม โดยมีพฤติกรรมบ่งชี้แต่ละด้านจำนวน 24, 14 และ 10 พฤติกรรมตามลำดับผลการวิจัย พบว่า มีคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง มีค่าอำนาจจำแนกรายข้อและความเชื่อมั่นในระดับสูง และสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน โรงเรียน และสังคมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว พฤติกรรมประชาธิปไตยของผู้ปกครอง และความสัมพันธ์กับเพื่อน ในขณะที่การรับข่าวสารจากสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประชาธิปไตย 2 ด้าน คือ ด้านสามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ตัวพยากรณ์ที่ดีในการพยากรณ์วิถีชีวิตประชาธิปไตยแต่ละด้าน ได้แก่ พฤติกรรมประชาธิปไตยของผู้ปกครอง ความสัมพันธ์กับเพื่อน และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

สลิลา แสงมณี (2539, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางด้านภูมิหลัง สภาพแวดล้อมทางบ้านและทางโรงเรียน กับพัฒนาการทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความยุติธรรม และความเสียสละ และหาสมการพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรมของ

นักเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดเทศบาล และสังกัดเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นส่วนใหญ่มีระดับพัฒนาการทางจริยธรรมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับขั้นที่ 3 2) ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในเกณฑ์ต่ำมากที่สุดและเป็นไปในทางลบ คือ การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียน และอาชีพของบิดา ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในเกณฑ์สูงและเป็นไปในทางบวก คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3) ตัวพยากรณ์ที่สามารถพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ได้ดีที่สุด ได้แก่ การศึกษาของบิดา โดยมีอำนาจในการพยากรณ์ได้ร้อยละ .597 ( $R^2 = .00597$ ) ตัวพยากรณ์ที่สามารถพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรมด้านความสามัคคีได้ดีที่สุด ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย ผลการเรียนกลุ่มประสบการณ์พิเศษ (อังกฤษ) เศรษฐกิจ สื่อมวลชน การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียน ผลการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีอำนาจในการพยากรณ์ได้ร้อยละ 13.013 ( $R^2 = .13013$ ) ตัวพยากรณ์ที่สามารถพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรมด้านความยุติธรรมได้ดีที่สุด ได้แก่ ผลการเรียนกลุ่มประสบการณ์พิเศษ (อังกฤษ) การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย ผลการเรียนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การศึกษาของมารดา และเศรษฐกิจ โดยมีอำนาจในการพยากรณ์ได้ร้อยละ 13.349 ( $R^2 = .13349$ ) ตัวพยากรณ์ที่สามารถพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรมด้านความเสียสละได้ดีที่สุด ได้แก่ ผลการเรียนกลุ่มประสบการณ์พิเศษ (อังกฤษ) การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียน ผลการเรียนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน และการศึกษาของมารดา โดยมีอำนาจในการพยากรณ์ได้ร้อยละ 12.422 ( $R^2 = .12422$ ) ตัวพยากรณ์ที่สามารถพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรมรวมทั้งสี่ด้านได้ดีที่สุด ได้แก่ ผลการเรียนกลุ่มประสบการณ์พิเศษ (อังกฤษ) การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียน สื่อมวลชน การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด เศรษฐกิจ การจัดการเรียนการสอน ผลการเรียนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย การศึกษาของมารดา และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาซึ่งทั้ง 10 ตัวนี้มีอำนาจในการพยากรณ์ได้ร้อยละ 16.337 ( $R^2 = .16337$ )

วิเชียร เกตุสิงห์ (2541, หน้า 89-91) ได้ศึกษาองค์ประกอบบางประการที่มีอิทธิพลต่อลักษณะความเป็นพลเมืองไทยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งลักษณะความเป็นพลเมืองไทยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเรียกว่า ลักษณะความเป็นคนดี ส่วนที่สอง เรียกว่า ลักษณะความเป็นประชาธิปไตย ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อลักษณะความเป็นคนดีของนักเรียนมีจำนวน 14

ตัวแปร เรียงลำดับตามความสำคัญดังนี้ 1) ความบ่อยครั้งในการฟังการปราศรัยหาเสียง 2) การเป็นนักเรียนเพศชาย (อิทธิพลทางลบ) 3) การเคยคิดอยากเป็นหัวหน้าชั้น 4) ผลการเรียนเฉลี่ย ม.1-ม.3 5) ระดับผลการเรียนเมื่อเทียบกับเพื่อน ๆ 6) การชอบดูรายการโทรทัศน์ประเภทข่าว/เหตุการณ์บ้านเมือง 7) จำนวนวันที่ลาหรือขาดเรียนในรอบปีที่ผ่านมา (อิทธิพลทางลบ) 8) การชอบดูรายการโทรทัศน์ประเภทวิชาการ 9) การชอบดูรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับอาชีพ 10) การชอบดูรายการโทรทัศน์ประเภทเพลง/มิวสิควิดีโอ (อิทธิพลทางลบ) 11) การชอบดูรายการโทรทัศน์ประเภทละคร/ภาพยนตร์ (อิทธิพลทางลบ) 12) การที่บิดามีอาชีพทางการเกษตร 13) การจบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนในกรุงเทพฯ 14) การที่มารดาทำงานในบริษัทเอกชน (อิทธิพลทางลบ) ซึ่งตัวแปรทั้ง 14 ตัวสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของคะแนนลักษณะความเป็นคนดีได้ร้อยละ 19.9 ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อลักษณะความเป็นประชาธิปไตยของนักเรียนมีจำนวน 11 ตัวแปรเรียงลำดับตามความสำคัญดังนี้ 1) ผลการเรียนเฉลี่ย ม.1-ม.3 2) การเป็นนักเรียนเพศชาย (อิทธิพลทางลบ) 3) การชอบดูรายการโทรทัศน์ประเภทเพลง/มิวสิควิดีโอ (อิทธิพลทางลบ) 4) ความบ่อยครั้งในการฟังปราศรัยหาเสียง 5) จำนวนวันที่ลาหรือขาดเรียนในรอบปีที่ผ่านมา (อิทธิพลทางลบ) 6) การเคยคิดอยากเป็นหัวหน้าชั้น 7) การชอบดูรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับอาชีพ 8) ฐานะทางครอบครัว (อิทธิพลทางลบ) 9) การชอบดูรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับวิชาการ 10) การที่มารดาทำงานในบริษัทเอกชน (อิทธิพลทางลบ) 11) การที่บิดามีอาชีพทางการเกษตร ซึ่งตัวแปรทั้ง 11 ตัวสามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนลักษณะความเป็นประชาธิปไตยร่วมกันได้ร้อยละ 18.7 ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อลักษณะความเป็นพลเมืองไทยมีจำนวน 16 ตัวแปร เรียงลำดับตามความสำคัญ ดังนี้ 1) ผลการเรียนเฉลี่ย ม.1-ม.3 2) การเป็นนักเรียนเพศชาย (อิทธิพลทางลบ) 3) ความบ่อยครั้งในการฟังการปราศรัยหาเสียง 4) จำนวนวันที่ลาหรือขาดเรียนในรอบปีที่ผ่านมา (อิทธิพลทางลบ) 5) การเคยคิดอยากเป็นหัวหน้าชั้น 6) การชอบดูรายการโทรทัศน์ประเภทข่าว/เหตุการณ์บ้านเมือง 7) ระดับผลการเรียนเมื่อเทียบกับเพื่อน ๆ 8) การชอบดูรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับอาชีพ 9) การชอบดูรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับวิชาการ 10) การชอบดูรายการโทรทัศน์ประเภทเพลง/มิวสิควิดีโอ (อิทธิพลทางลบ) 11) ระดับการศึกษาของมารดา (อิทธิพลทางลบ) 12) การที่มารดาทำงานในบริษัทเอกชน (อิทธิพลทางลบ) 13) การชอบดูรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับดาราศาสตร์ (อิทธิพลทางลบ) 14) การที่มารดาทำการค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว (อิทธิพลทางลบ) 15) ฐานะของครอบครัว (อิทธิพลทางลบ) 16) การชอบดูรายการโทรทัศน์ประเภทละคร/ภาพยนตร์ (อิทธิพลทางลบ) ซึ่งตัวแปรทั้ง 16 ตัว สามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนความเป็นพลเมืองไทยร่วมกันได้ร้อยละ 25.8

จากงานวิจัยข้างต้น เป็นงานวิจัยที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ทั้งสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน และสิ่งแวดล้อมทางสังคมกับบุคลิกภาพ พัฒนาการทางจริยธรรม และคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา และหาตัวพยากรณ์ที่ดีในการพยากรณ์ด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ โดยวิธี สเต็ปไวส์ (Stepwise) ซึ่งตัวพยากรณ์ส่วนใหญ่มีอำนาจในการพยากรณ์อยู่ระหว่างร้อยละ 12.17 ถึง 19.90 ( $R^2 = .1217$  ถึง  $.1990$ ) เช่นเดียวกับงานวิจัยฉบับนี้ที่ศึกษาถึงตัวแปรที่เกี่ยวกับคุณธรรมพื้นฐาน ของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา และหาตัวพยากรณ์ที่ดีในการพยากรณ์คุณธรรมด้านต่าง ๆ ด้วยวิธีการเดียวกัน

## บทที่ 3

### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวัดคุณธรรมให้มีคุณภาพ และสะดวกต่อการนำไปใช้ และเพื่อศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการมีคุณธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

#### ประชากร

ประชากรที่ศึกษาเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเนื่องด้วยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่เป็นแบบบังคับให้เลือกตอบ (Force choice format) ซึ่งก่อนที่จะนำข้อมูลไปใช้ในการวิเคราะห์ ต้องตรวจนับความคงที่ในการตอบของผู้ตอบก่อน ในที่นี้ได้ใช้เกณฑ์ค่าความคงที่ 9 คะแนนขึ้นไป จาก 13 คะแนน ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมีประชากร 3 กลุ่มด้วยกันคือ 1) โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 519 คน 2) โรงเรียนในกลุ่มครุมิตร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2543 จำนวน 695 คน และ 3) โรงเรียนบ้านแจ่งคูเรือ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2543 จำนวน 180 คน รวมทั้งหมด 1,394 คน

#### กลุ่มตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 3 กลุ่มตามกลุ่มประชากร ซึ่งในแต่ละกลุ่มมีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มที่ 1 ได้จากกลุ่มประชากรนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ กระทำโดยวิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ซึ่งมีขั้นตอนวิธีการดังรายละเอียดต่อไปนี้